

Heimans en Thijsse *Nieuwsbrief*

Mededelingenblad van de Heimans en Thijsse Stichting

nummer 35 november 2008

Catalogus van onze Bibliotheek gedigitaliseerd

De catalogus van de bibliotheek is online! Wie een boek zoekt en wil weten of het in de bibliotheek zit van de Heimans en Thijsse Stichting kan dat nu thuis nagaan. Hij of zij kijkt op de achterpagina van deze Nieuwsbrief waar onze website staat vermeld. Via de website heeft men toegang tot ons hele boekenbezit. Dat zijn nu al ruim 4800 boeken en die cultuurschat groeit nog elke dag.

Hiermee is het sluitstuk bereikt in de driedelige doelstelling van onze stichting. Het eerste doel is verzamelen. Het tweede is behouden. Het derde is toegankelijk maken. Verzamelen gaat vooral dankzij de belangrijke schenkingen van dierbaar boekenbezit van donateurs. Het behouden gebeurt in het Hugo de Vries Centrum waar de boeken bewonderd kunnen worden in de authentieke bibliotheekruimte die Hugo de Vries ooit heeft laten maken. Ze zijn dus al toegankelijk, maar je moet er wel voor naar Amsterdam komen. Toegankelijkheid in de moderne zin is nu dus ook bereikt.

Zoals bekend worden de boeken niet uitgeleend, want het is cultureel erfgoed dat zorgvuldig bewaard wordt. Op de vrijdagen is de bibliotheekruimte open en kunnen op afspraak boeken worden ingezien, evenals tijdschriften en archieven.

Het was een hele klus om van alle boeken de gegevens in te voeren in een digitaal bestand. Het Prins Bernhard Cultuurfonds heeft ons dat met een subsidie mogelijk gemaakt. Daarmee konden we het monnikenwerk aan een gespecialiseerd bureau uitbesteden. Voor een bibliotheek met een geheel eigen karakter en doel als de onze moesten wij wel eerst zelf bepalen welke informatie per boek op welke manier raadpleegbaar zou moeten zijn. Gelukkig hebben wij een paar zeer betrokken wiskids onder onze vrijwilligers. Casper Kraima heeft baanbrekend pionierswerk verricht om een op ons bezit toegesneden opzet te ontwikkelen. Herbert Kuyvenhoven ontwikkelde een online invoer- en zoekprogramma.

Toen het invoerwerk klaar was heeft Eddy van der Maarel veel fouten in de titels gecorrigeerd, eenheid aangebracht in de schrijfwijze van de ca. 3700 auteurs en vele ontbrekende trefwoorden toegevoegd. Vervolgens hebben we het bestand, dat de naam Digibieb kreeg, uitgetest, waarbij we in de huid van de gebruiker kropen. Nieuwe wensen ontstonden en Herbert paste het programma steeds aan.

Van veel boeken weten we wie de schenker is; we vermelden dan de naam in de catalogus. Ook van een boek met een Ex Libris wordt de naam ingevoerd. De band van de schenker met de stichting blijft hierdoor behouden.

De bibliotheek bevat documentatie over de ontwikkeling van de relatie tussen mens en natuur gedurende de laatste 250 jaar. Dit culturele erfgoed is nu bereikbaar via de pagina 'Collectie' op de website www.heimansenthijssstichting.nl. Men kan zoeken op auteur, titel, trefwoord, jaartal of een combinatie daarvan.

Voor een bezoek aan het Hugo de Vries Centrum in Amsterdam kan men een afspraak maken met René van Hees.

Jacques de Smidt

Open dag in het Hugo de Vries Centrum 14 februari 2009

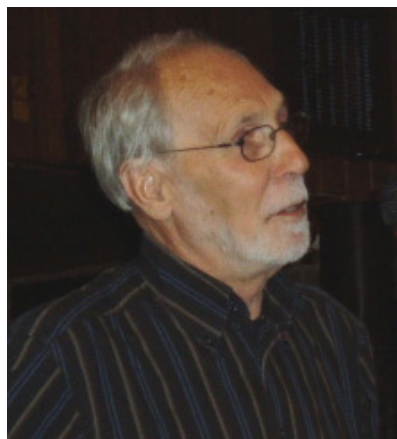
Zaterdag 14 februari 2009 houdt onze Stichting open dag vanaf 11 uur in het Hugo de Vries Centrum, Plantage Middenlaan 2, Amsterdam. Onze boekencollectie wordt getoond en dubbele exemplaren worden aangeboden, bestemd voor de liefhebber. Er is koffie, thee en mineraalwater beschikbaar!

Van 13 - 16 uur wordt de jaarlijkse vergadering van het Algemeen Bestuur gehouden; deze is toegankelijk voor belangstellenden zover er plaats is! Na afloop drinken we een glaasje. **Aanmelden bij het Secretariaat vóór 1 februari 2009 wordt op prijs gesteld!**

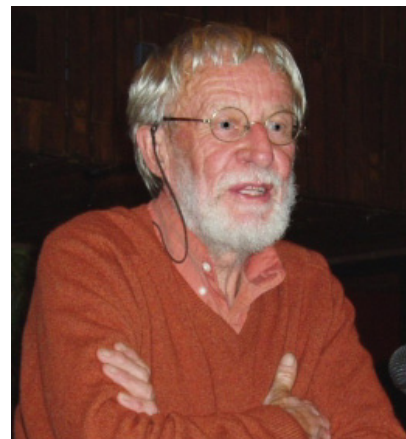
Documentatie van

- natuurbeleving
- natuurstudie
- natuurbehoud
- natuureducatie

Heimans en Thijssse Dag te Hoofddorp, 20 september 2008 Uitreiking van de Heimans en Thijssse Prijs aan Jan Wartena en Ton Engelman

Jan Wartena

Ton Engelman

De Heimans en Thijssse Dag 2008 stond geheel in het teken van de uitreiking van de Heimans en Thijssse Prijs. Deze prijs wordt om de twee jaar toegekend “aan een persoon, groep of organisatie die activiteiten ontwikkelt of heeft ontwikkeld, welke gericht zijn op het wekken van belangstelling voor de natuur, de natuurstudie, het natuurbehoud of de natuureducatie bij uiteenlopende doelgroepen. Hierbij kan sprake zijn van verschillende maatschappelijke invalshoeken (sociaal, economisch, kunstzinnig, cultureel, spiritueel, wetenschappelijk). Natuurbeleving is voor zulke activiteiten van educatie, studie en bescherming zowel inspiratie als motief”.

De Commissie Activiteiten en Prijzen van de Heimans en Thijssse Stichting heeft uit de nominaties die waren ingediend gekozen voor het tweetal Jan Wartena en Ton Engelman. Het is al vaker voorgekomen dat de prijs wordt verleend aan twee personen die niet noodzakelijkerwijze met elkaar samenwerken maar wel gelijkgerichte belangstelling hebben en overeenkomstige indrukwekkende prestaties hebben verricht. Deze voordracht werd overgenomen door het Bestuur van de Stichting. Besloten werd de prijs, bestaande uit een bronzen spreuuw en een gecalligrafeerde oorkonde, aan de laureaten uit te delen op een speciale Heimans en Thijssse Dag. Deze dag werd op 20 september 2008 in Hoofddorp gehouden.

Het programma van de dag speelde zich af in en om de heemtuin De Heimanshof, een van de mooiste en meest intensief bezochte heemtuinen van ons land. Aangezien beide prijswinnaars behalve natuurhistoricus ook beeldend kunstenaar zijn, werd de gelegenheid te baat genomen om Jan en Ton iets van hun werk te laten exposeren. Dit leidde tot het volgende programma:

Na een kopje koffie of thee bij aankomst opende Maarten Smies, voorzitter van de Commissie Activiteiten en Prijzen de bijeenkomst omstreeks 10.45 in het nabij gelegen Café De Wissel. Daarna werden twee groepen gevormd. De ene groep trok naar het bezoekerscentrum De Kijkdoos van De Heimanshof waar Ton Engelman een voordracht hield over zijn werk en schilderijen en ander werk van hem werden bekeken. Ook kon men onder leiding van een van de gidsen van De Heimanshof de heemtuin bekijken in volle herfstpracht en met mooi weer.

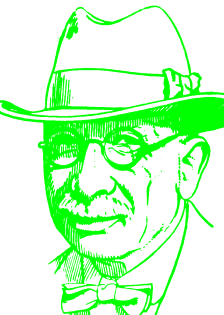
De andere groep werd ontvangen door Ingrid Sjerps van het Natuur en Milieu Centrum van Haarlemmermeer. Hier waren schilderijen, sculpturen en enkele boeken van Jan Wartena tentoongesteld, die door Jan werden toegelicht. Ook werden de eerste exemplaren getoond van de net gereed gekomen herdruk van de prachtige wandplaten die Jan in de jaren 1970 voor het IVN

heeft gemaakt. In de praktijkruimte van het Centrum werd iets verteld over waarnemingen en experimenten die bezoekende schoolkinderen konden doen in het kader van opdrachten. De deelnemers aan de dag konden zo'n opdracht kiezen en het resultaat laten zien. Zo was er een opdracht over zonnepanelen in de tuin; de opbrengst daarvan kon men binnen aflezen, en daarover moesten vragen worden beantwoord. In de kruidentuin kon men verschillende soorten thee proeven en bepalen welke kruiden erin waren verwerkt. In de zogenaamde educatiekas kon je een puzzeltocht doen. Ook was er een opdracht over de in de tuin gehouden bijen en konden er verschillende soorten spinnen gezocht en op naam gebracht worden.

Omstreeks 11.45 werden de groepen gewisseld zodat een ieder aan beide onderdelen kon deelnemen. Dit ochtendprogramma gaf een goed beeld van de natuur- en milieueducatie activiteiten in Hoofddorp en het werd door de deelnemers zeer gewaardeerd.

Na de lunch volgde het middagprogramma in Café De Wissel. Hier presenteerde eerst Henk van Blitterswijk, mede namens Ernest Mols, beiden medewerker van het Buitencentrum Wilhelminaoord een poëtische laudatie met plaatjes voor Jan Wartena. Daarna sprak drs. Willem Holthuizen, voorzitter van de Stichting Thijssse's Hof te Bloemendaal, de laudatie voor Ton Engelman uit. Beide laureaten waren geroerd en dankten voor de eer en de mooie woorden. Tot slot hield drs. Th.L.N. Weterings, burgemeester van de gemeente Haarlemmermeer, een korte voordracht waaruit trots sprak over de NME activiteiten in de gemeente, waarna hij de bronzen spreuuwen en de oorkondes overhandigde.

Op de volgende pagina gaan we nader in op de levensloop en de verdiensten van beide laureaten. Daarbij werd dankbaar gebruik gemaakt van de voor dit doel ter beschikking gestelde teksten van de laudaties.

De betekenis van Jan Wartena

Jan Wartena heeft van jongs af aan een passie gehad voor natuurlijke historie, het omgaan met en onderzoeken van de levende en de levenloze natuur. Hij werd geboren in 1933 in Almelo en groeide op in Winterswijk waar zijn vader dominee was. In dit rijke landschap maakte hij zijn eerste excursies. Na zijn jaren op de HBS belandde hij bij Staatsbosbeheer, aanvankelijk als inventarisatieassistent ter vervanging van de militaire dienst die hij weigerde, later als medewerker in Noord-Holland.

In 1963 kwam hij in dienst van de Haagse Dienst voor School- en Kindertuinen, waar zich al gauw zijn pedagogische kwaliteiten openbaarden, die hij combineerde met zijn gaven als illustrator en waar hij lesmateriaal begon te ontwikkelen. De op de vorige pagina al genoemde wandplaten zijn daar een lichtend voorbeeld van.

De grote tijd van Jan kwam toen hij in 1974 hoofd werd van het vooral op initiatief van de toenmalige directeur Harry Wals nieuw gestichte Buitencentrum van de gemeente 's-Gravenhage. Dit unieke centrum heeft standgehouden ondanks de fusies waar de Dienst School- en Kindertuinen bij betrokken is geraakt. Jan Wartena ontwikkelde hier een uniek natuureducatieprogramma, waarvan in de loop van de jaren duizenden kinderen uit de hoogste klassen van de Haagse basisscholen hebben genoten. Bijzonder is dat de kinderen er een reis door de tijd maken, beginnende met activiteiten in prehistorische nederzettingen uit de Steentijd en Bronstijd.

Het meest bijzondere aan Jan Wartena is wel de integratie van zijn grote talenten als pedagoog, beeldend kunstenaar, literator en verteller met een brede en tevens intieme kennis van de natuurlijke historie. Uitgangspunt bij alles wat Jan onderneemt is steeds de verwondering bij het omgaan met de natuur, die Jan wil delen met anderen, kinderen en volwassenen. Daarbij leert Jan je kijken, luisteren en voelen. Dit alles geheel in het voetspoor van Heimans en Thijsse.

Jan als beeldend kunstenaar kwam hierboven al naar voren. Jan als literator (en illustrator) eren we ten slotte met een lijstje van boeken van zijn hand.

Enkele boeken van Jan Wartena

Ogen op steeltjes. Samen met Co Loerakker. Uitgave CPNB, 1975, 96 pp.

Bloemen buiten. Een ontdekkingsstocht door de natuur voor kinderen. Met foto's van Jan den Hengst en tekeningen van Co Loerakker. Uitgave Kosmos, Amsterdam, Antwerpen, in samenwerking met Ouders van Nu, 1975, 40 pp.

Herbarium. Uitgave Kluwerpers, Utrecht, 1980, 131 pp.

Het beest en andere vertellingen uit de natuur. Uitgave IVN, Amsterdam, 1992, 106 pp.

De zevenboom. Op de vlucht in de wereld van Romeinen en Germanen. Uitgave Ef & Ef In Boeken, Steenwijk, 2008, 222 pp.

Burgemeester Weterings tijdens zijn toespraak

De betekenis van Ton Engelman

Ton Engelman werd in 1935 in Rotterdam geboren als zoon van een bakker. In de Tweede Wereldoorlog bracht hij als zogenaamd bleekneusje een half jaar door op het platteland, en wel op een boerderij in de buurt van het Groningse Stadskanaal. Ton hielp op de boerderij en kwam in aanraking met de gewassen en dieren en de natuur om de boerderij. Daar ontstond zijn liefde voor de natuur en zijn passie voor granen.

Na de oorlog kwam Ton vaak op de volkstuin van zijn vader in Schiebroek.

Daar raakte hij geboeid door vlinders en rupsen en hun waardplanten. Al gauw vond hij op de markt het Verkade-album van Thijsse: "De bloemen en haar vrienden". Dit was het begin van een grote natuurhistorische bibliotheek. Ook werd hij lid van de NJN.

Ton Engelman ging naar de kweekschool en werd schoolmeester in Rotterdam. Hij studeerde voor de M.O. akte handenarbeid, waarmee hij tevens uitdrukking kon geven aan zijn onmiskenbare kunstzinnige talenten. Daarop werd hij docent handenarbeid op het Mendel College te Haarlem. In die tijd hield hij al veel lezingen en legde hij bij de school de Mendeltuin aan en bij zijn huis in Cruquius een prachtige natuurtuin.

Vervolgens werd Ton in 1975 betrokken bij de opzet en inrichting van De Heimanshof (de naam is van Ton), een instructieve wildeplantentuin. Samen met vrijwilligers ontwikkelde hij op een oppervlakte van 1 ha een grote variatie aan landschappen met de daarbij behorende gemeenschappen van planten en dieren. Ook werd educatief materiaal ontwikkeld. Tot 2000 was Ton de beheerder van De Heimanshof.

De natuurhistorische kennis, pedagogische ervaring, creatieve talenten en doorzettingsvermogen van Ton Engelman, die in de laudatie veel aandacht kregen, bleven niet onopgemerkt. Hij gaf veel lezingen en rondleidingen, en werd ook gevraagd voor besturen, onder meer van Thijsse's Hof in Bloemendaal en de Stichting Oase (waar de Heimans en Thijsse Prijs twee jaar geleden belandde). Ook was hij bestuurslid van de KNNV afd. Haarlem.

Hoewel Ton Engelman zich thans minder intensief met de Heimanshof bemoeit gaat het werk daar in zijn geest, de geest van Heimans en Thijsse, verder. De website laat zien hoe actief de mensen van deze bijzondere heemtuin zijn.

Slotwoord

De beide laureaten Jan Wartena en Ton Engelman zijn verwant in leeftijd, natuurhistorische kennis, artistieke begaafdheid en passie voor de natuur en de natuureducatie. Zij komen dan ook gelijkkelijk in aanmerking voor de Heimans en Thijsse Prijs. De bijzondere Heimans en Thijsse Dag die aan de uitreiking van de prijs is gewijd was gevarieerd, indrukwekkend en ook roerend. Het was een mooie belevenis!

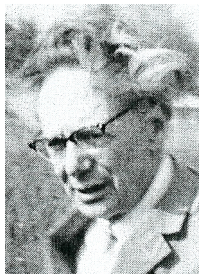
Eddy van der Maarel

Documentatie van

- natuurbeleving
- natuurstudie
- natuurbehoud
- natuureducatie

Wie Was....? nr. 15 Jan Wilcke

Tegen het eind van zijn leven vormde zich rondom Jac.P. Thijssen een kring van jongere biologen die zijn werk wilden voortzetten. Een van hen was Jan Wilcke. Johannes Wilcke werd op 7 juni 1907 geboren. Hij groeide op in Amsterdam, doorliep de HBS en ging

daarna biologie studeren aan de gemeentelijke universiteit. Na zijn doctoraal examen in 1933 werkte hij enkele jaren als leraar, onder andere aan het Kennemerlyceum in Bloemendaal. In 1941 promoveerde hij aan de Universiteit van Amsterdam op een onderzoek aan bladvlooien (*Psyllidae*). Hij had toen al drie jaar een baan in Wageningen, eerst aan het Entomologisch Laboratorium van de Landbouwhogeschool, daarna aan het Centraal Instituut Landbouwkundig Onderzoek. Vervolgens werkte hij van 1954 tot zijn pensioen als secretaris van de Natuurwetenschappelijke Commissie van de (voorlopige) Natuurbeschermingsraad.

Het eerste contact tussen Thijssen en Wilcke dateert vermoedelijk uit 1942. Wilcke had wat planten verzameld voor Thijssen's Hof in Bloemendaal en Thijssen vroeg hem die persoonlijk te komen brengen. Het klikte direct tussen beide mannen. Vanaf die tijd vond er een regelmatige correspondentie plaats. Ook brachten Jan en zijn vrouw Tia nog verscheidene bezoeken aan Bloemendaal waarbij de Wilckes in de latere oorlogsjaren op verzoek van Thijssen zelf hun boterhammen meenamen, omdat toen in huize Thijssen 'schraalhans keukenmeester' was.

Net als Thijssen beschikte Wilcke over meerdere talenten. Hij was een kundig entomoloog en botanicus, gespecialiseerd in bloembioogie, maar bezat daarnaast een brede veldbiologische kennis. Hij interesseerde zich voor literatuur en klassieke muziek (hij speelde zelf piano) en was vooral een knap illustrator, met een geheel eigen, heldere stijl.

Tijdens de oorlog maakte Wilcke in overleg met Thijssen een aantal tekeningen voor de twaalfde druk van het 'Wandelboekje voor natuurvrienden'. Deze nieuwe editie van het oorspronkelijk in 1900 door E. Heimans en Jac.P. Thijssen geschreven boekje, zou door omstandigheden uiteindelijk pas in 1998 verschijnen. In de jaren vijftig illustreerde Wilcke twee deeltjes van de reeks 'Van vlinders, bloemen en vogels' die toen door uitgeverij Ploegsma opnieuw werd uitgegeven.

Wilckes tekeningen zijn ook te bewonderen in het tijdschrift *De Levende Natuur*, dat mede dankzij zijn inzet bleef voortbestaan. Het blad dreigde na de dood van Thijssen, in januari 1945, te worden opgeheven.

Samen met Jacob Heimans en Niko Tinbergen vormde Wilcke een redactieteam dat ervoor zorgde dat *De Levende Natuur* vanaf december 1946 weer verscheen. Door de drukke werkzaamheden van zijn beide mederedacteuren kwam het redactiewerk voor een groot deel op hem neer. Hij beoordeelde de kopij maar deed ook de lay-out. In 1950 zorgde hij voor een nieuw fleurig uiterlijk van het tijdschrift.

Als secretaris van de Natuurwetenschappelijke Commissie van de (voorlopige) Natuurbeschermingsraad zette Wilcke zich in voor het behoud van het Nederlandse landschap. Hoewel hij van nature zachtmoedig was, toonde hij zich in deze functie strijdbaar en had hij de moed zich te verzetten tegen nivellerende activiteiten van de toenmalige Cultuurtechnische Dienst van het ministerie van Landbouw.

In 1972 ging hij met pensioen, maar hij bleef aan als redacteur van zijn lijfblad. Dat werk beschouwde hij als zijn roeping en als eerbetoon aan Thijssen. Pas in 1979, na een redacteurschap van 33 jaar, legde hij deze taak neer. Hij stierf op 28 juni 1990.

Marga Coesèl

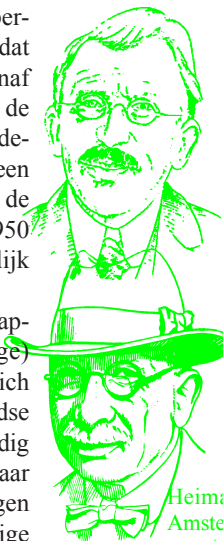
Bronnen o.a.

V. Westhoff (1980), *De Levende Natuur* 82: 2-3; J. Draaijer (1990), *DLN* 91: 222; K.H. Voous (1995), *In de ban van vogels*, pp. 552-553.

In de natuur, Naar de natuur: Muziek in het voetspoor van Heimans en Thijssen

Er zijn nog exemplaren beschikbaar van deze Dubbel-CD plus programmaboekje met als uitvoerenden: Margriet Verbeek, gitaar, octaafgitaar en piano; Eddy van der Maarel, piano. Er zijn 90 stukken opgenomen van 23 componisten uit 13 landen over planten, dieren en landschappen en met natuur- en seizoen-impressies Renaissance, Barok, Classicisme, Romantiek, Impressionisme en de Modernetijd. Ook staat bijna al het met de natuur verbonden werk van Margriet Verbeek zelf er op.

De uitgave is te koop voor EUR 27.50, voor donateurs EUR 22.50. U kunt een of meer exemplaren bestellen door het benodigde bedrag over te maken op postgiro 3831069 t.n.v. Heimans en Thijssen Stichting, Amsterdam, onder vermelding van 'Muziek in het voetspoor', naam en adres, en het gewenste aantal ex.

De Heimans en Thijssen Stichting beheert een bibliotheek en een archief met materiaal betreffende de ontwikkeling in het denken over en het omgaan met de natuur.

Activiteiten op deze terreinen worden bevorderd door o.m. het toekennen van de Heimans en Thijssen Prijs.

Men kan donateur van de Stichting worden door EUR 15,- (instellingen minimaal EUR 45,-) over te maken op postgiro 3831069 t.n.v. Heimans en Thijssen Stichting, Amsterdam, onder vermelding van 'donatie'. Men ontvangt dan de Nieuwsbrief en uitnodigingen voor manifestaties.

Postadres

Postbus 20123
1000 HC Amsterdam

Website

www.heimansenthijssesstichting.nl

Secretariaat, Bibliotheek en Archief

Hugo de Vries-Centrum
Plantage Middenlaan 2c
1018 DD Amsterdam
tel. 020 6228115
Bibliotheek en archief zijn toegankelijk op dinsdag en vrijdag van 10.00 - 16.30 en op afspraak.

Dagelijks Bestuur

M.G. Schouten, voorzitter
tel. 030 2369258
mg.schouten@worldonline.nl
P.J. Roos, secretaris
tel. 020 4963098
rooskra@xs4all.nl
H. Bunte, penningmeester
tel. 020 6228115
h.bunte@ivn.nl
A.L. Spaans, secr. Heimans en Thijssen Steunfonds
tel. 026 4423748
a.l.spaans@planet.nl
J.T.de Smidt, Commissie voor de Collecties
tel. 020 6235114
jt.de.smidt@hetnet.nl
P.J. Schroevers, Commissie Activiteiten en Prijzen
tel. 030 2310312
p.schroevers@zonnet.nl
E. van der Maarel
tel. 0561 430760
eddy.arteco@planet.nl

Bibliotheek

R. van Hees
tel. 020 6228115
heimans-en-thijssen-st@planet.nl

Eindredactie Nieuwsbrief

E. van der Maarel
tel. 0561 430760
eddy.arteco@planet.nl

Heimans en Thijssen Stichting

